

PŘÍRODNÍ POLYMERY

**Polyfenoly:
lignin, třísloviny,
humínové kyseliny**

RNDr. Ladislav Pospíšil, CSc.

Časový plán

LEKCE	téma
1	Úvod do předmětu - Struktura a názvosloví přírodních polymerů, literatura
2	Deriváty kyselin, - přírodní pryskyřice, vysýchavé oleje, šelak
3	Vosky
4	Přírodní gumy, Polyterpeny – přírodní kaučuk, získávání, zpracování a modifikace
5	Polyyfenoly – lignin, huminové kyseliny
6	Polysacharidy I – škrob
7	Polysacharidy II – celulóza
8	Bílkovinná vlákna I
9	Bílkovinná vlákna II
10	Kasein, syrovátka, vaječné proteiny
11	Identifikace přírodních látek
12	Laboratorní metody hodnocení přírodních polymerů

LITERATURA

- Ing. J. Dvořáková: **PŘÍRODNÍ POLYMERY**, VŠCHT Praha, Katedra polymerů, skripta 1990
- J. Mleziva, J. Káral: **Základy makromolekulární chemie**, SNTL Praha, 1986
- J. Bučko, L. Šutý, M. Košík: **Chemické spracovanie dreva**, ALFA Bratislava, 1988
- A. Blažej, L. Šutý : **Rastlinné fenolové zlúčeniny**, ALFA Bratislava, 1973
- A. Blažej, V. Szilvová: **Prírodné a syntetické polymery**, SVŠT Bratislava, skripta 1985

STROM – PŘIBLIŽNÉ SLOŽENÍ

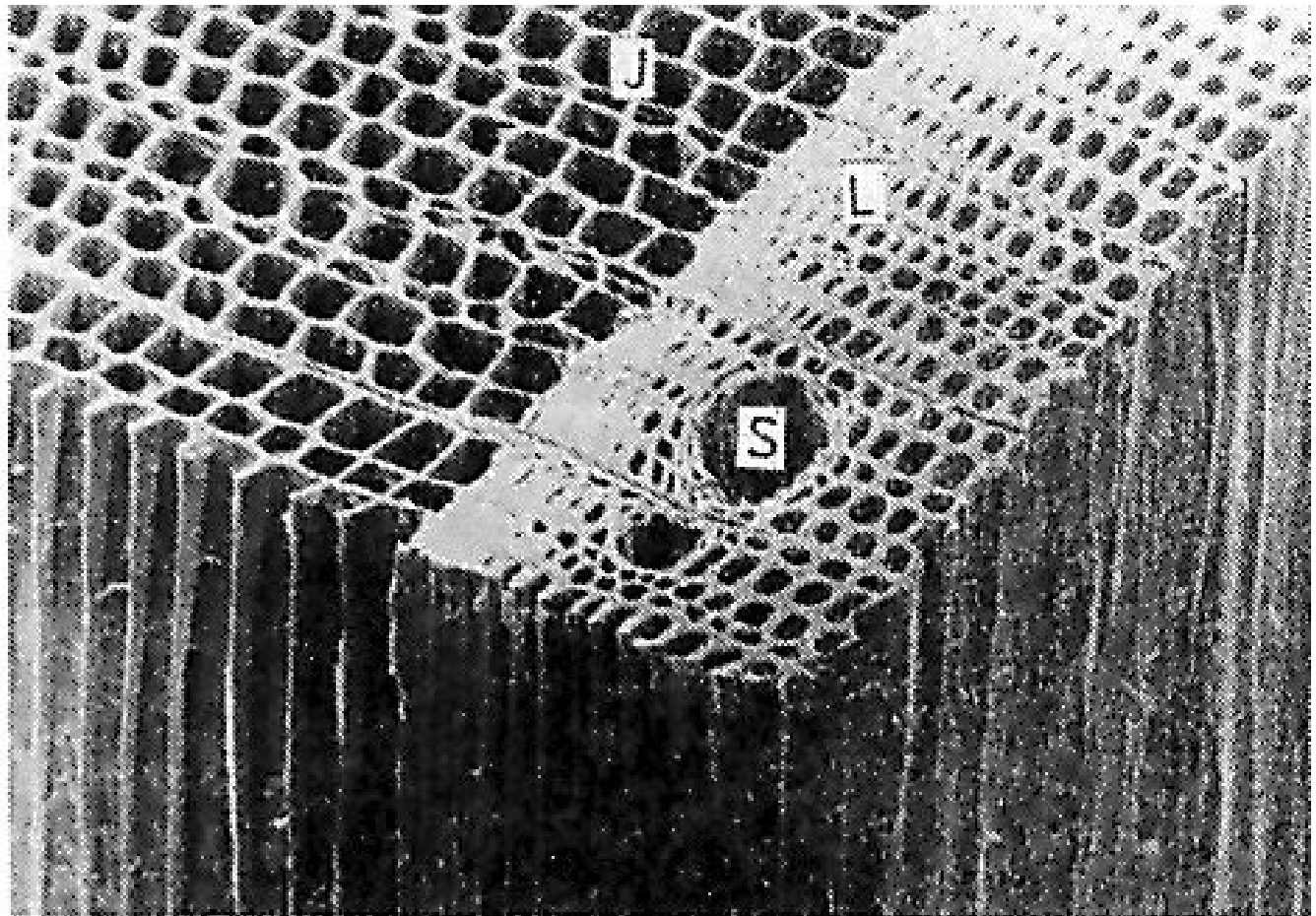
ČÁST	cca. %hmot.
Pařez + kořenový systém	20
Větve	15
Kmen – dále rozděleno	65
Vrchol	5
Kůra	5

Z BIOMASY stromu tedy zpracováváme na řezivo či buničinu jen cca. 55 % hmot. !

DŘEVO – PŘIBLIŽNÉ SLOŽENÍ

- celulóza (40–50 %)
- lignin (20–30 %)
- hemicelulózy (20–30 %)
- doprovodné složky
  - další organické látky (1–3 %, u tropických dřevin až 15 %): terpeny, tuky, vosky, pektiny, třísloviny (pouze u listnáčů), steroly, pryskyřice
  - anorganické látky (0,1–0,5 %, u tropických dřevin až 5 %) – po spálení tvoří popel
- voda v různém množství (podle ročního období, stupně vyschnutí dřeva atd.) AŽ 14 % HMOT.
- Celulóza a hemicelulózy patří mezi polysacharidy a bývají souhrnně označovány jako holocelulóza.

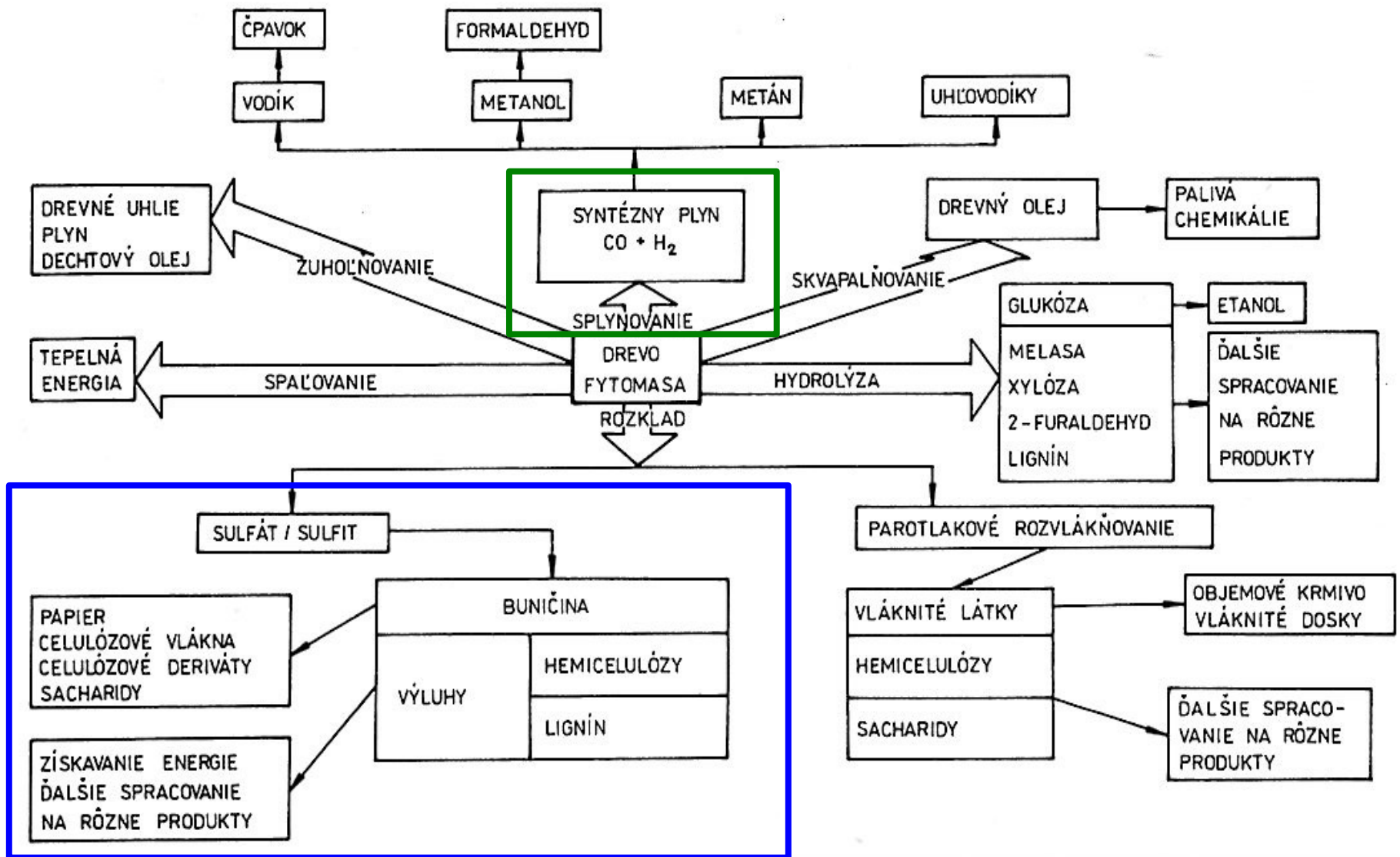
DŘEVO – ukázka struktury

Obr. 2.2. Anatomická stavba ihličnatej dreviny

J — tracheidy jarného dreva, L — tracheidy letného dreva, S — vertikálny smolný kanálik

DŘEVO JAKO CHEMICKÁ SUROVINA

DŘEVOPLYN JAKO CHEMICKÁ SUROVINA & PALIVO Z OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ

sloučenina, (% obj.)	průměrně
O ₂ ve vzorku*	1,815
CO ₂	10,946
H ₂	18,600
CO	22,050
CH ₄	1,620
N ₂	44,000
Ar**	0,569
ethan	0,018
ethylen	0,128
<i>ostatní složky</i>	0,254
SUMA	100,000

Co lze ze stromu
využít na
DŘEVOPLYN
(Wood gas)?

Jaké jsou **VÝHODY**
versus
NEVÝHODY
DŘEVOPLYNU?

DŘEVOPLYN v
tuzemské historii?

22. 10. 2015

PŘÍRODNÍ POLYMERY PŘF MU
5 2015

VÝROBA CELULÓZY

- **NÁTRONOVÝ**
- **SULFITOVÝ**
- **SULFÁTOVÝ**

PODROBNĚJI PROBEREME
POZDĚJI

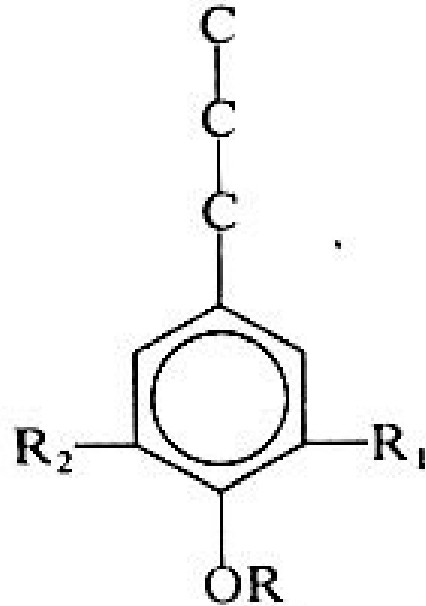
Polyfenolické sloučeniny

- **Polyfenoly** jsou skupina chemických sloučenin obsažených v rostlinách. Jsou charakterizovány přítomností více než jedné fenolové jednotky nebo stavebního bloku v molekule.
- **Polyfenoly** se obecně dělí na:
  - **hydrolyzovatelné taniny** (estery kyseliny gallové a glukózy nebo jiných cukrů)
  - **fenylpropanoidy**, například **ligniny**,
  - **flavonoidy**
  - **kondenzované taniny**.

LIGNIN 1

- Hlavní necelulózová složka dřeva (20 – 30 %), jehličnaté dřevo má více ligninu než listnaté
- Vytváří adhezivní složku mezi celulóзовými vlákny > dřevo je **KOMPOZITNÍ MATERIÁL!**
- Amorfni makromolekulární látka, směs dosud ne zcela známého složení > existuje řada vzorců ligninu (ukázka)
- Ve dřevě pravděpodobně chemicky vázán na **POLYSACHARIDY**
- Za základní stavební jednotku jsou považovány deriváty **FENYLPROPANU**

LIGNIN 2

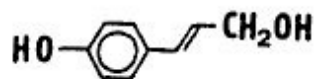
kde R = H nebo alkyl, aryl, acyl aj.

R₁ = -OCH₃ nebo H

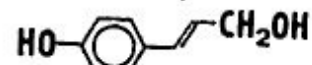
R₂ = -OCH₃ nebo H, -C (bifenyl, fenyلكumaron) aj.

deriváty FENYLPROPANU

LIGNIN 3

p-kumar-

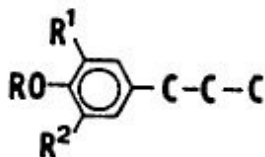

koniferyl-

sinapinalkohol

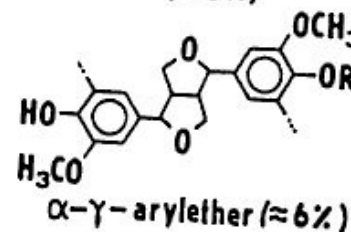
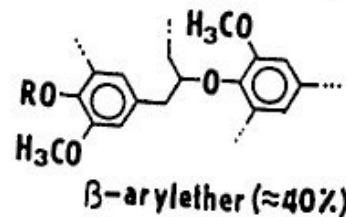
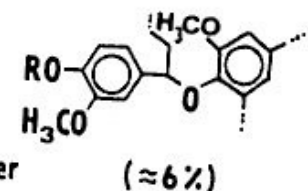
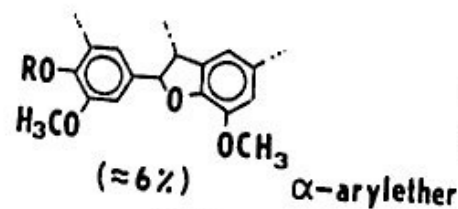
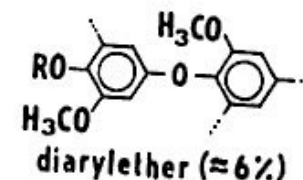
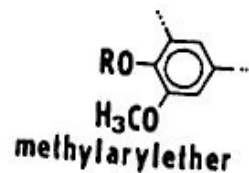
Deriváty FENYLPROPANU tvořící LIGNIN

R^1 : H, OCH₃

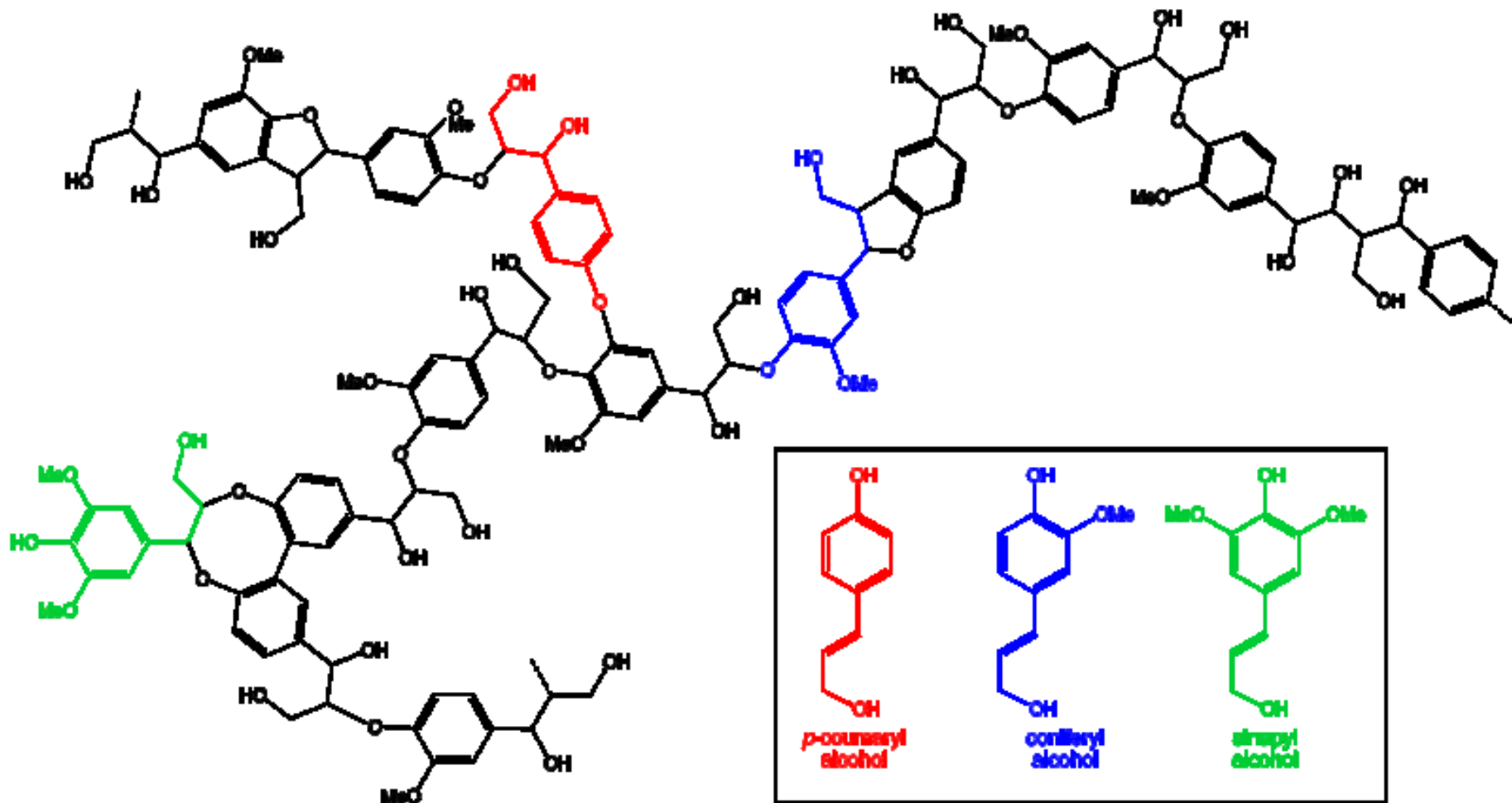
R : H, Alkyl, Aryl, Acyl

R^2 : H, OCH₃, bifenylyl

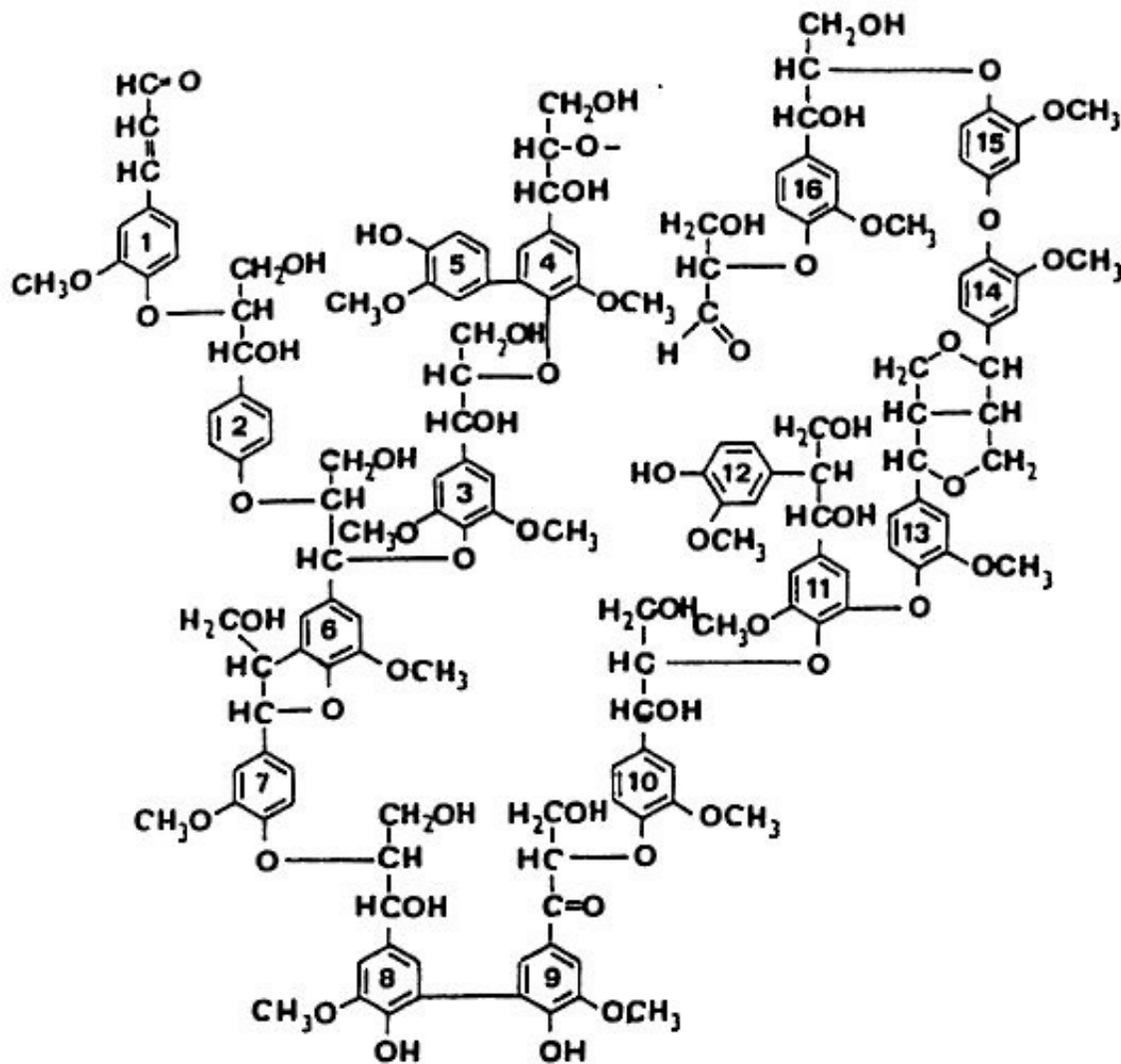

Sít'ování ligninu přes ETHEROVÉ MŮSTKY

LIGNIN 4 – MOŽNÉ VZORCE I

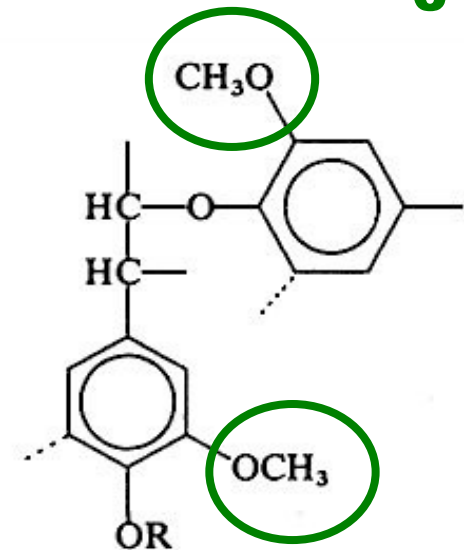
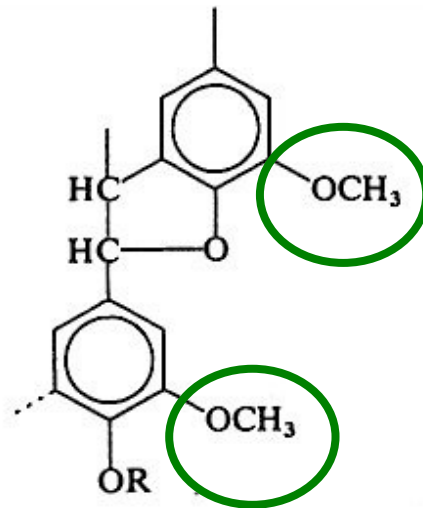
LIGNIN 5 – MOŽNÉ VZORCE II

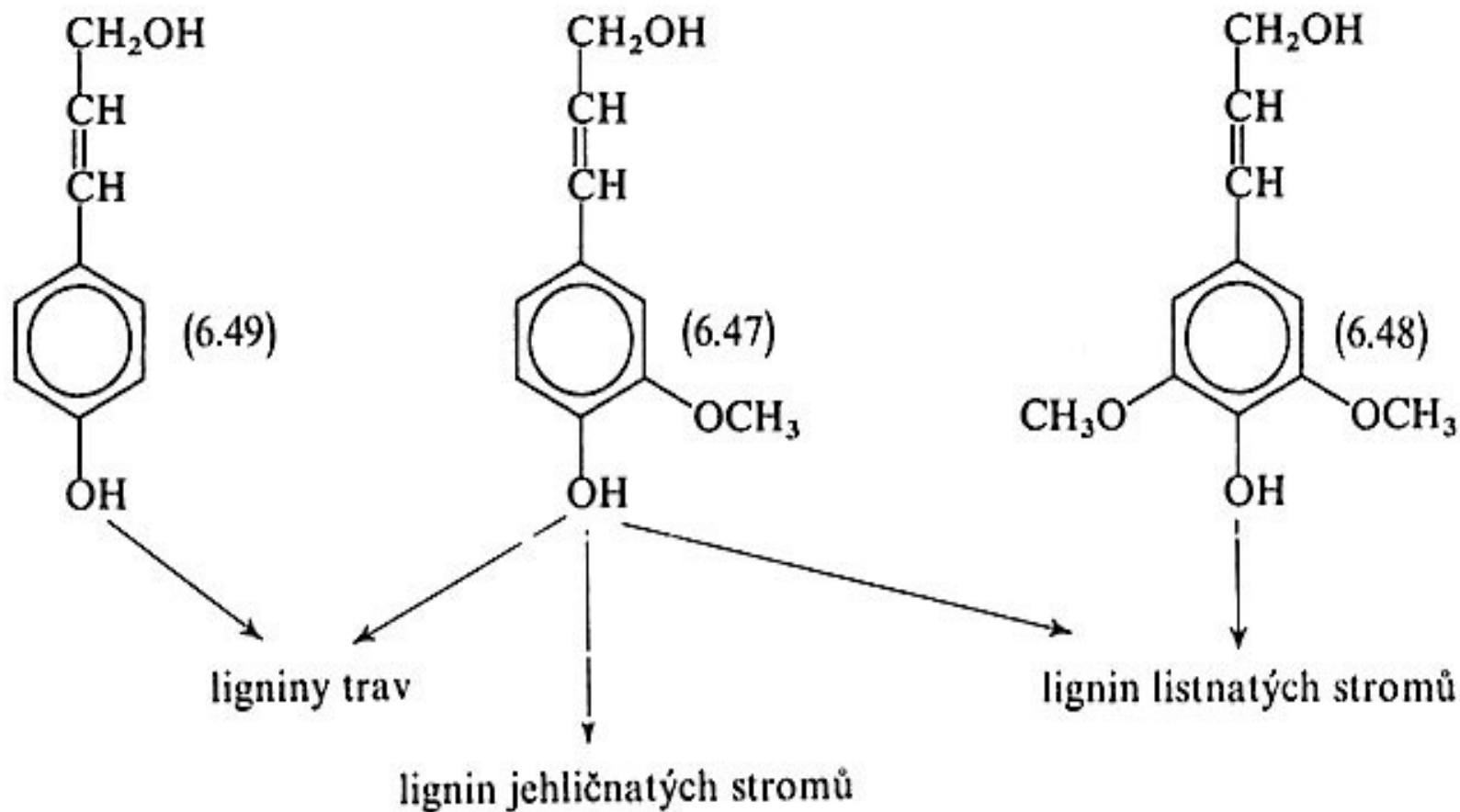
LIGNIN 6 – JAK SE ZÍSKÁVÁ?

- LIGNIN je ODPANÍ LÁTKOU při chemické výrobě buničiny
- Problémem jeho využití je jeho mnohotvárnost, tj. lignin z různých zdrojů má různé složení
- **Reaktivním místem je etherový můstek > možná výroba MeOH odštěpením $-OCH_3$ skupiny**

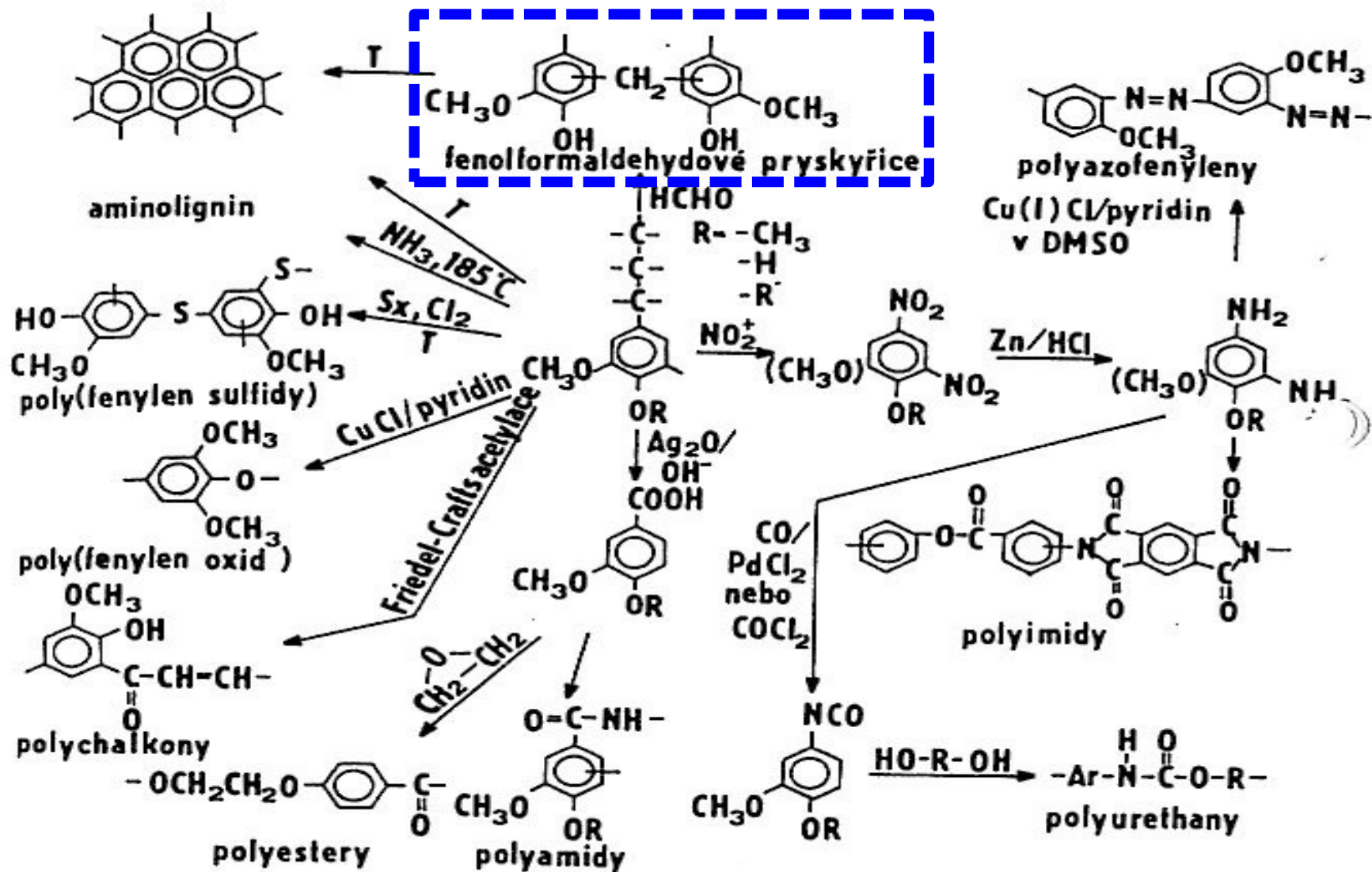

β -arylether
~ 40 %

LIGNIN 7 – Problémem jeho využití je jeho mnohotvárnost, tj. lignin z různých zdrojů má různé složení

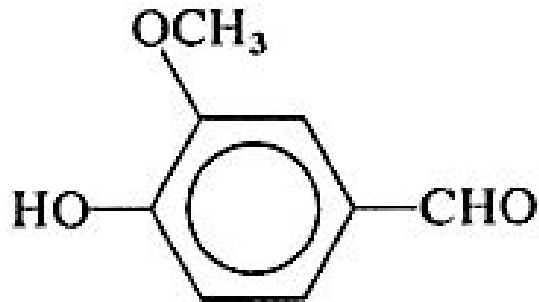

LIGNIN 8 – co s ním dělat ?

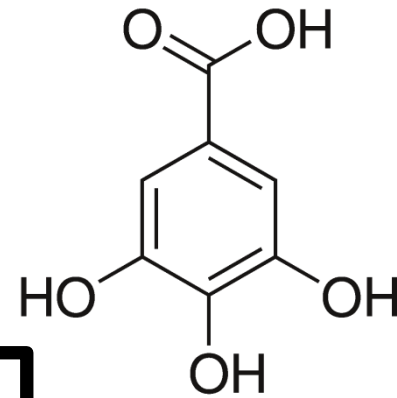

LIGNIN 9 – chemické a jiné využití

Chemické je ZATÍM minimální

vanilin

Kyselina gallová

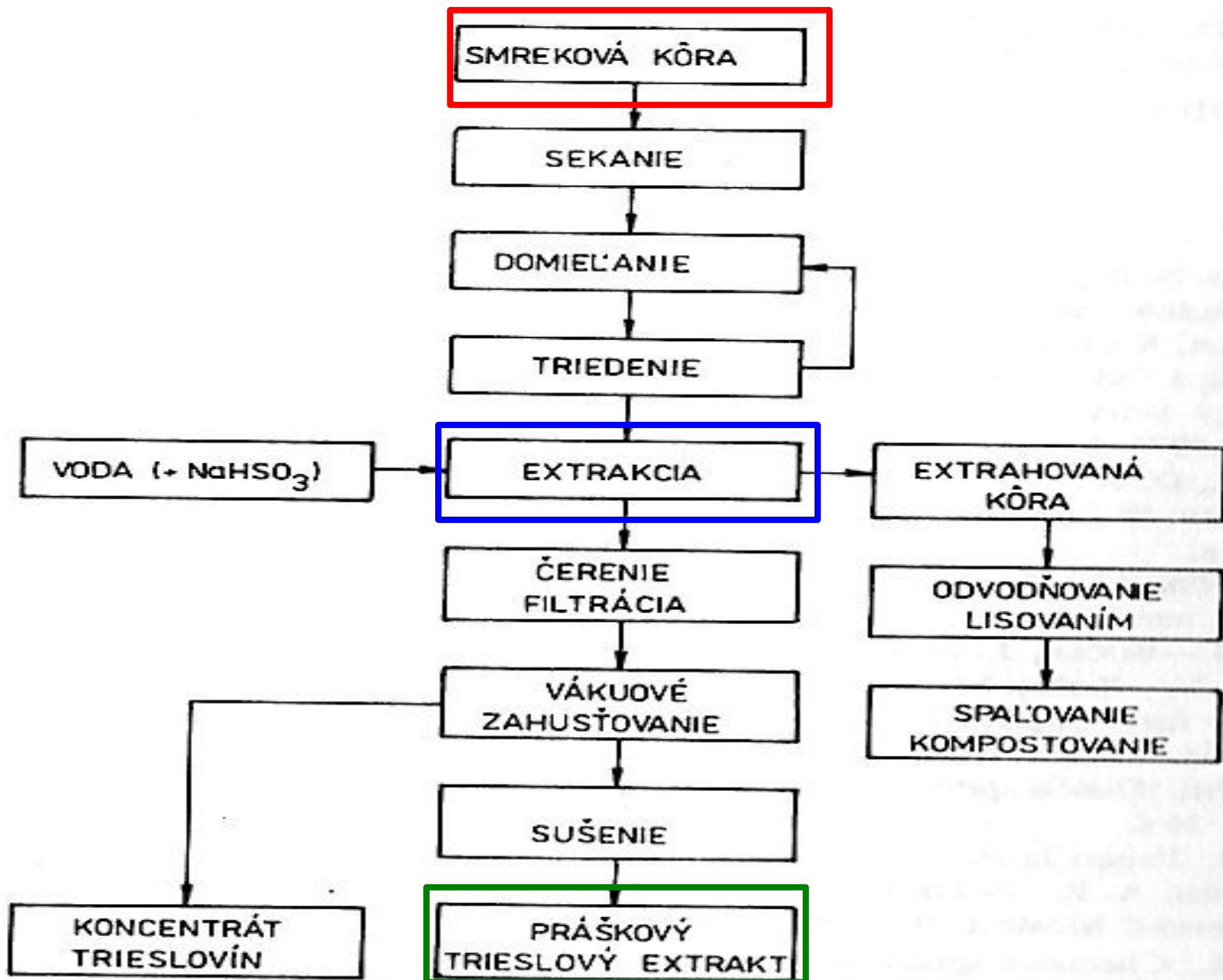
Jiné využití

Hlavní část, tzv. černé louhy, se dosud spaluje

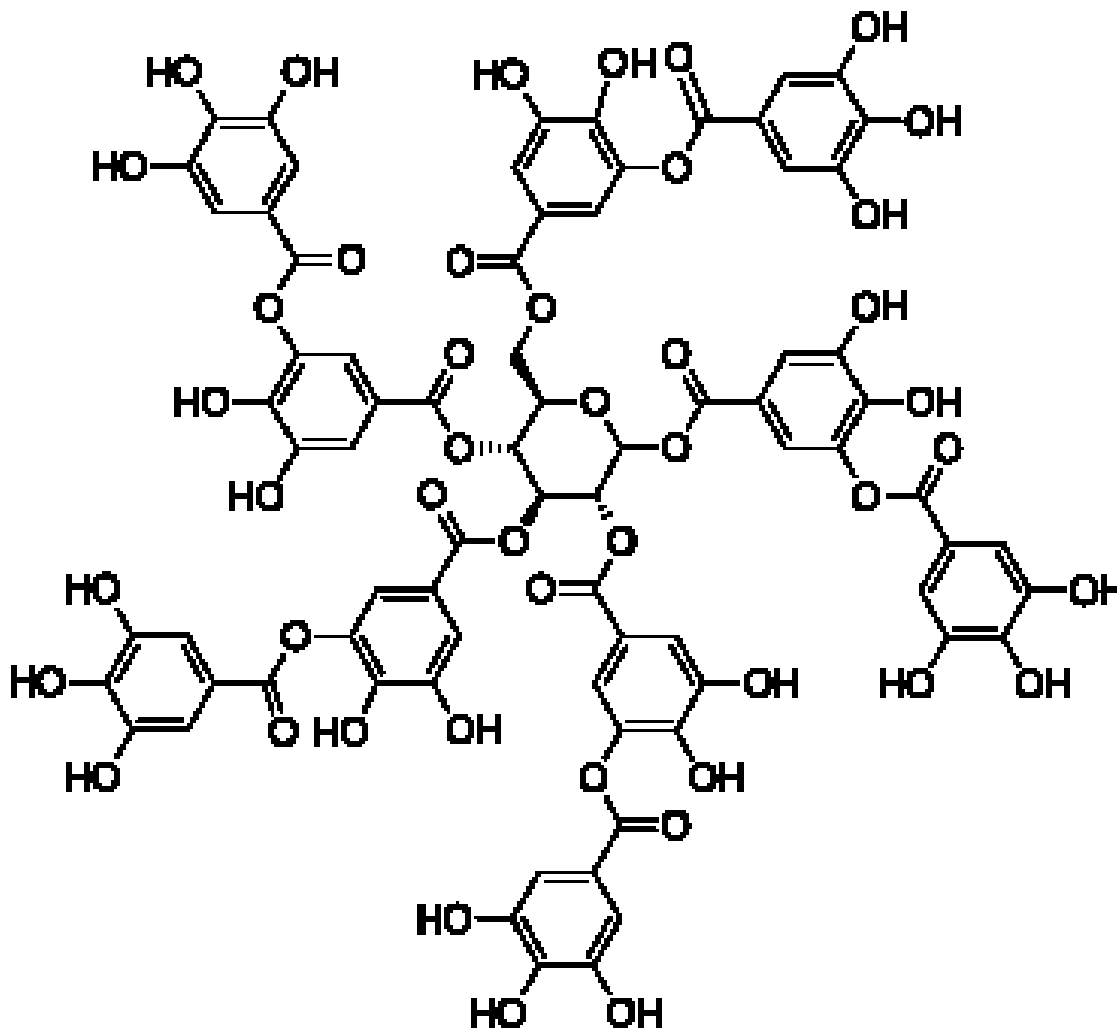
**ZHODNOCENÍ LIGNINU – LEVNÉHO
ODPADNÍHO POLYMERU ČEKÁ
PRÁVĚ NA VÁS!**

Třísloviny

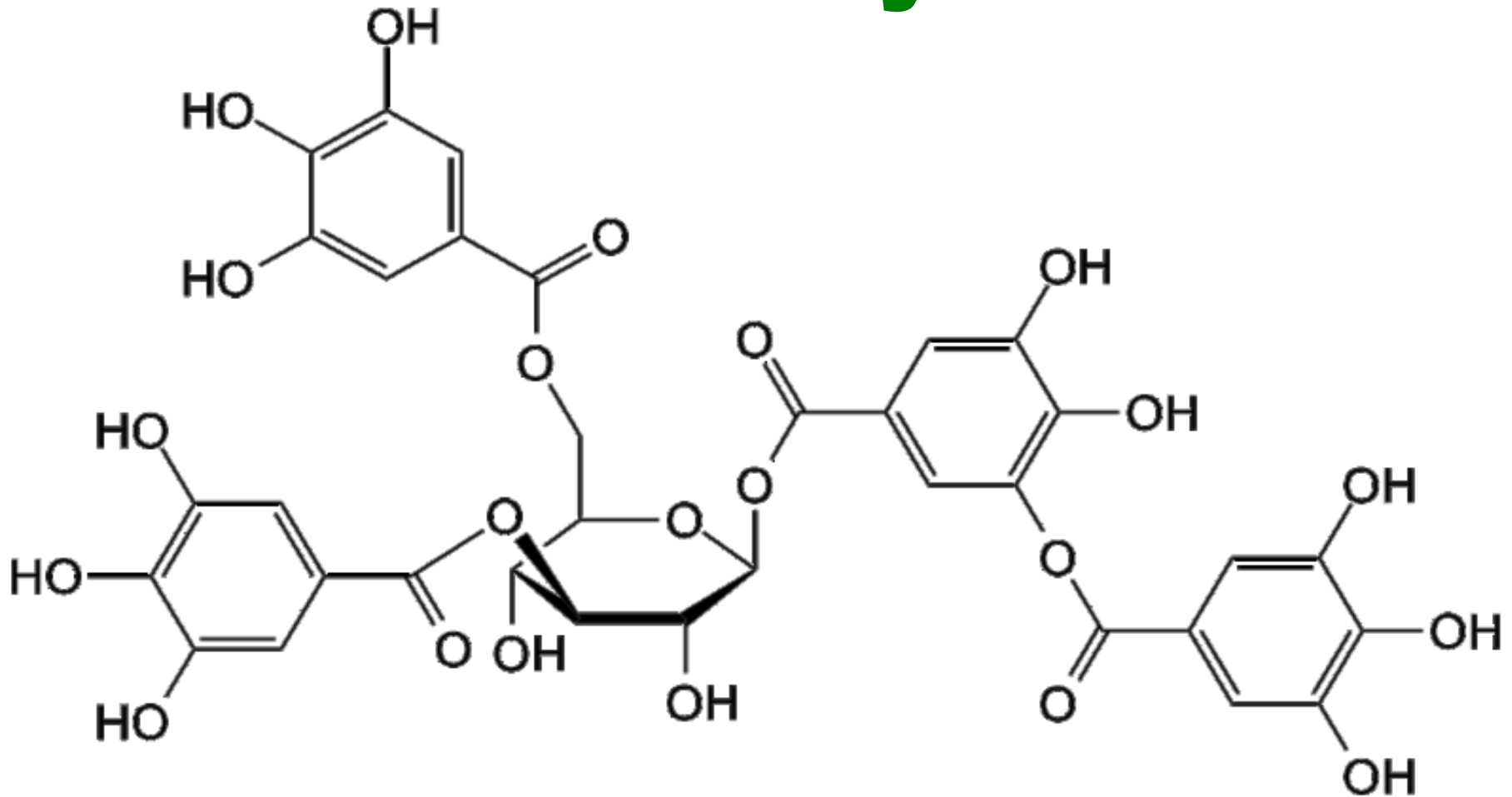
- **Třísloviny (taniny)** jsou rostlinné polyfenoly trpké, svíravé či hořké chuti, které sráží proteiny a alkaloidy.
- **Vyčiňují kůži na useň**
- Z chemického hlediska jsou to velké **polyfenolické sloučeniny**, které obsahují hydroxylové a karboxylové skupiny vázající se na proteiny a jiné makromolekuly.
- Mívají molekulovou hmotnost od 500 do 3 000 g/mol.

Tanin – jedna z možných struktur

Tanin –další z možných struktur

Tannin = kyselina tříslová

Tanin = kyselina tříslová

100773 Kyselina tříslová (Tannin)

prášek, vhodný k použití jako pomocná látka EMPROVE® exp Ph Eur,JP,USP

V případě dotazů prosím kontaktujte naše
Zákaznické centrum:

Merck KGaA
Frankfurter Str. 250
64293 Darmstadt
Germany
Telefon: +49 6151 72-0
Fax: +49 6151 72 2000

15 říjen 2013

Katalogové číslo

1007731000

1007739024

Balení

Plastová láhev

Dvojitý PE pytel

Qty/Pk

1 kg

20 kg

Informace o produktu

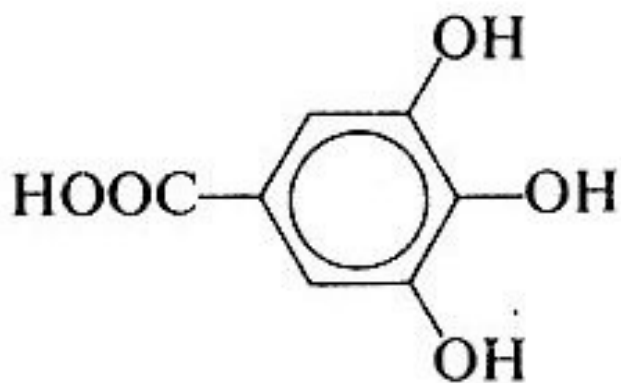
Grade	Ph Eur,JP,USP
Synonyms	Tannin
Kód HS	3201 90 90
Číslo EC	215-753-2
Číslo CAS	1401-55-4

Fyzikálně chemická data

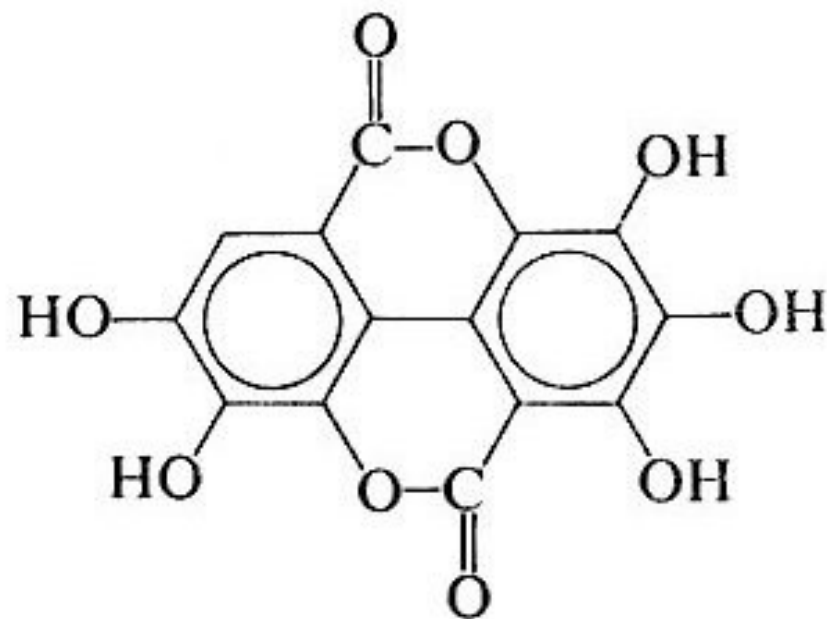
Rozpuštnost ve vodě	250 g/l (20 °C)
Bulk density	220 kg/m ³
Hodnota pH	3.5 (100 g/l, H ₂ O, 20 °C)

Bezpečnostní informace

LGK	10 - 13 Ostatní kapalné a tuhé látky
WGK	WGK 1 látka mírně ohrožující vody
Disposal	3 Relativně nereaktivní organické reagentie mohou být shromažďovány v kontejneru A. Pokud jsou halogenované, musí být umístěny v kontejneru B. U pevných reziduí použijte kontejner C.

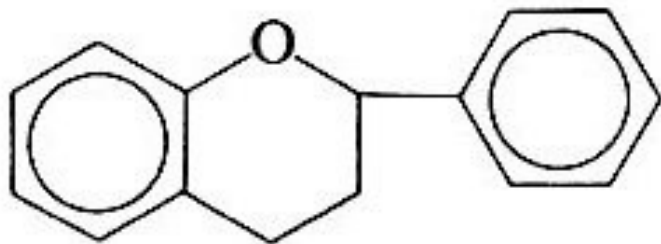
kyselina galová

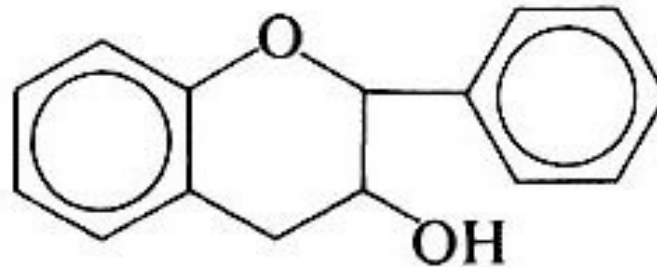
kyselina elagová

**hydrolyzovatelné taniny = kys. gallová +
navázané sacharidy**

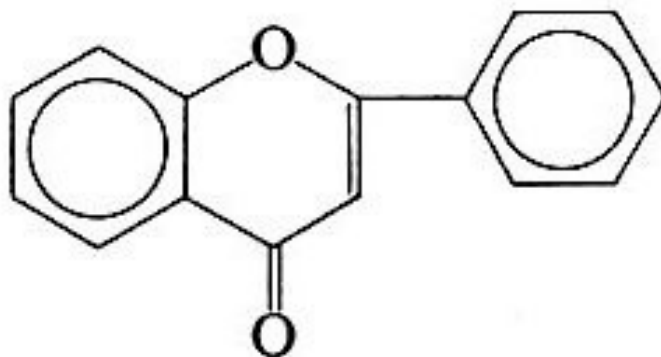
Flavonoidy > kondenzované taniny

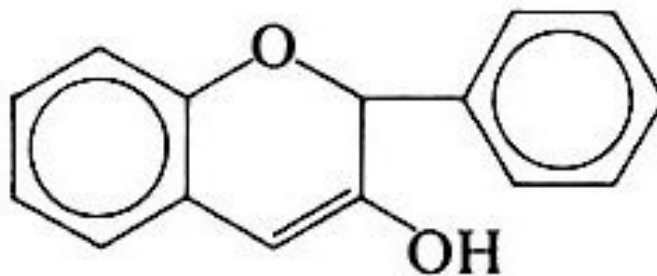
flavan

flavan-3-ol (catechin)

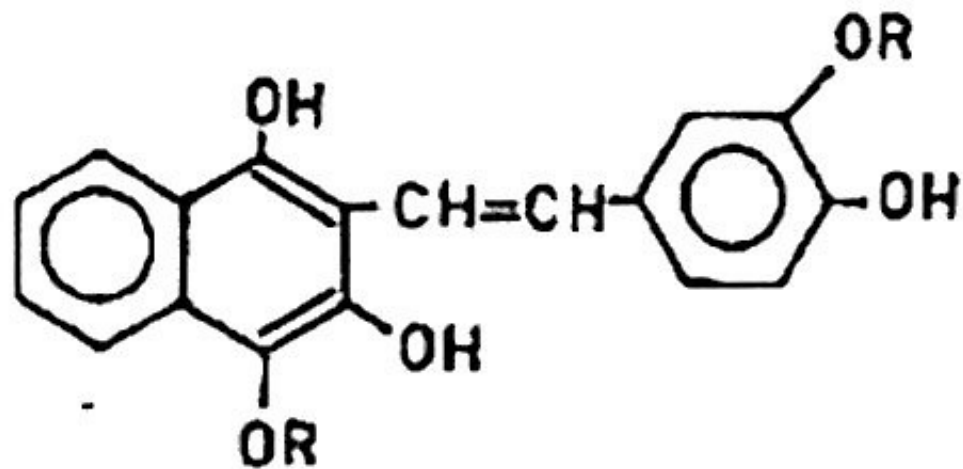
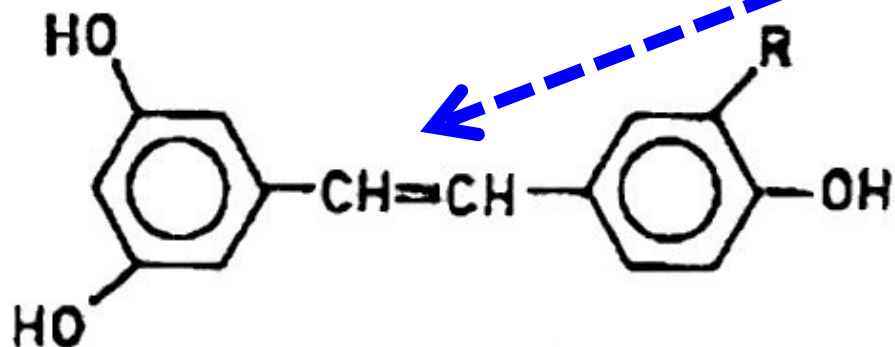

flavón

antokyanidin

Taniny odvozené od STILBENU

piceatanol

Flavonoidy > kondenzované taniny

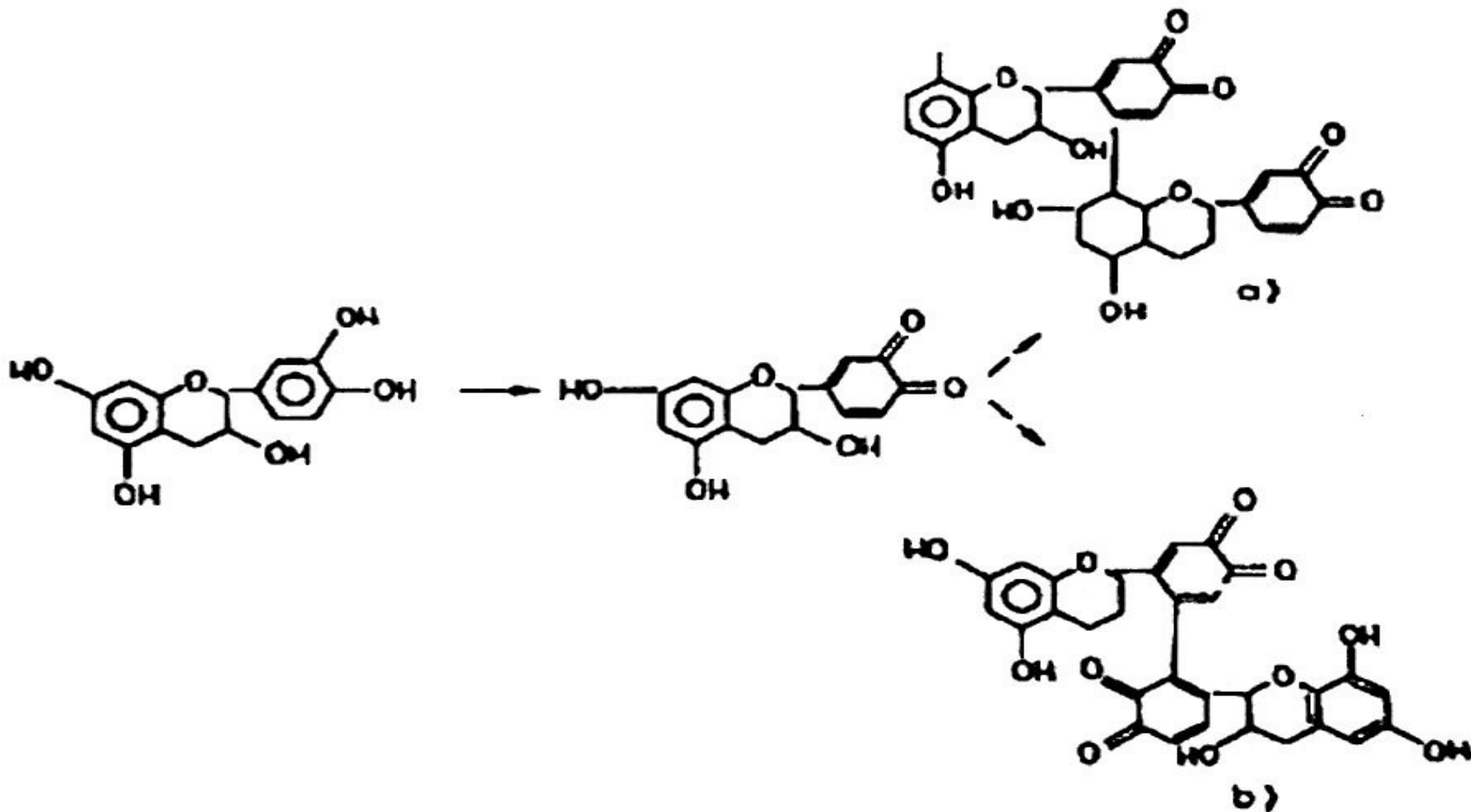
&

**hydrolyzovatelné taniny = kys. gallová
(kys. Elagová) + navázané sacharidy**

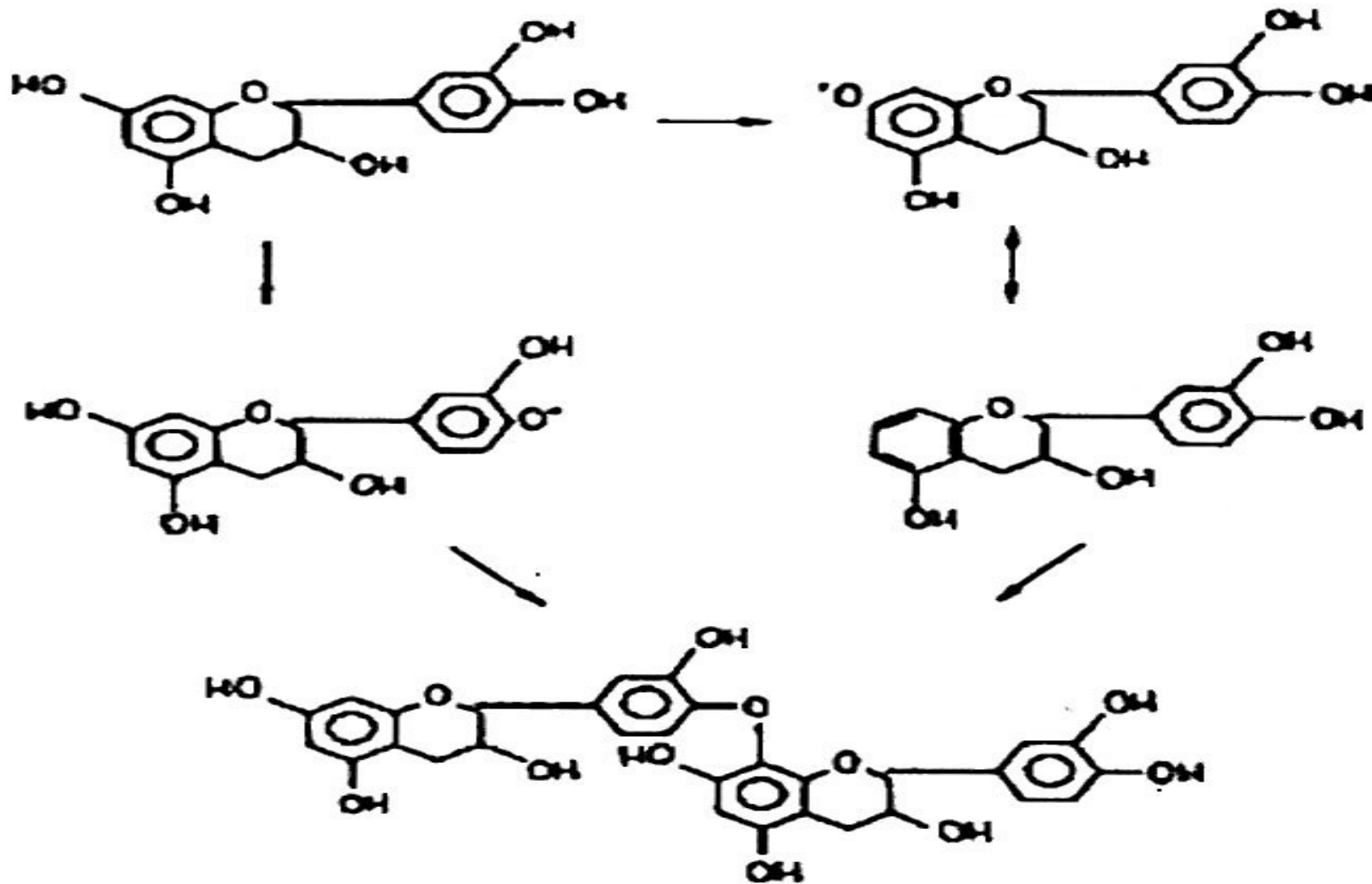
&

Taniny odvozené od STILBENU

**Se často vyskytují společně v jednom
rostlinném extraktu**

Obr. 2.25
Oxidačná polymerizácia katechínu
a-väzba spôsobom hlava-päta,
b-spôsobom hlava-hlava, päta-päta

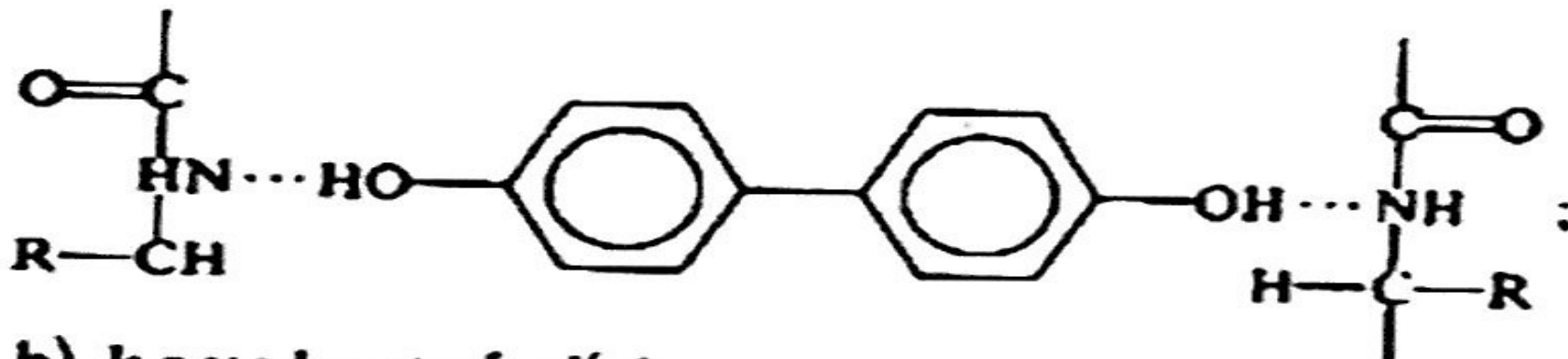

Obr. 2.26

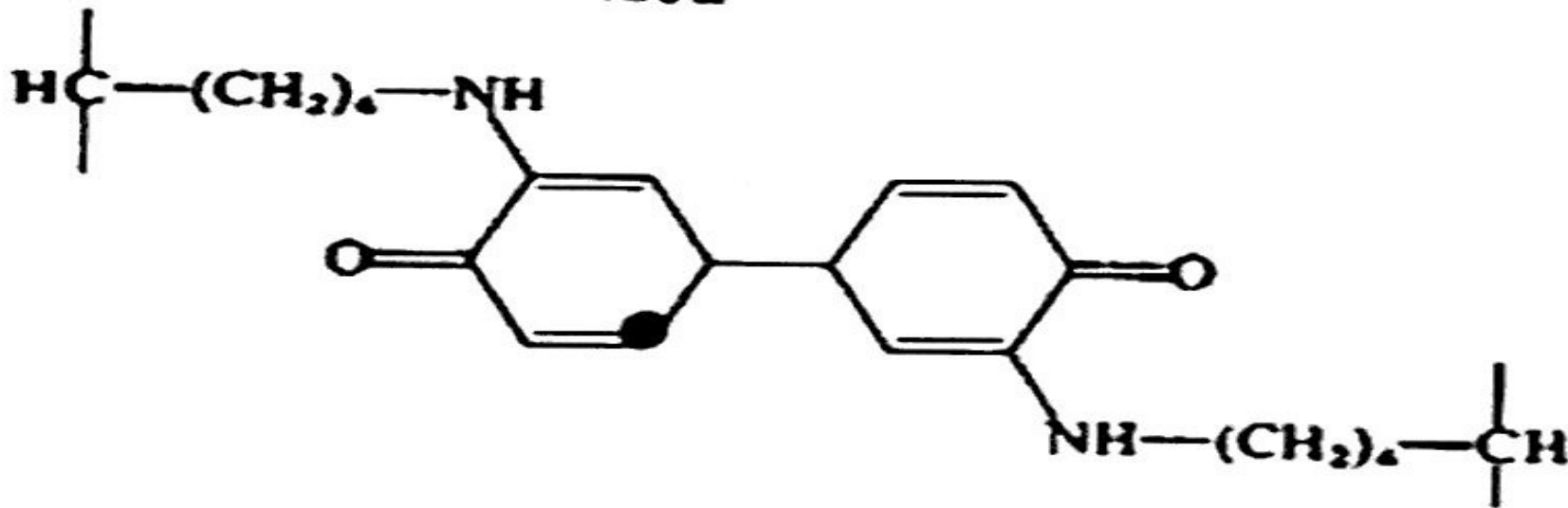
Radikálová polymerizácia polyfenolov

a) vodíková vazba **ČINĚNÍ KŮŽÍ NA USEŇ**

b) kovalentná vazba

Obr. 2.28

Interakcia trieslovín s kolegencz

Duběnkový inkoust 1

Duběnkový inkoust (také železoduběnkový, železogalový inkoust) je inkoust fialovo-černé barvy, vyráběný ze solí železa a taninu z rostlinných zdrojů. Jde o organokovovou sloučeninu rozptýlenou ve vodě, ve které je stabilizována pojivem, který zajišťuje rozptýlení pigmentu v roztoku. V Evropě byl běžně používán od 12. do 19. století.

Duběnkový inkoust 2

„Opatři stejné váhové množství duběnek a višňové pryskyřice, pryskyřici namoč za dorůstajícího měsíce – 5. nebo 11. dne – do medoviny v množství, které se vejde do tří vaječných skořápek, nebo do vody a nech máčet dva týdny.

Duběnkы roztluč na prášek a prosej sítem. Pak vezmi nevelké železné desky, dlouhé dva nebo tři prsty a široké jeden prst a v počtu dvaceti nebo třiceti je pomocí provázku upevni na dřívko a zavěs do nádoby (s připravenou tekutinou).

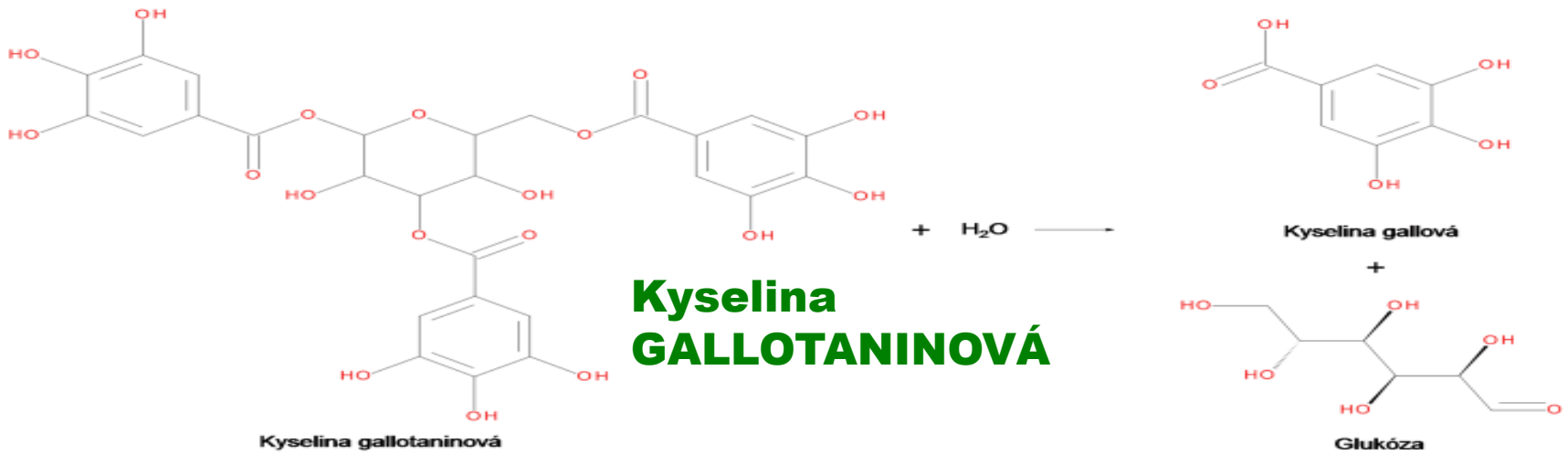
Míchej dvakrát denně po dva týdny. Pak přilej tři lžíce vína a dvě lžíce čerstvého medu bez voštin. Inkoust slij tehdy, až získá černou barvu, když je nebe čisté a jasné. Vydrží pak dva nebo tři roky i déle.“

Duběnkový inkoust 3

SLOŽKY

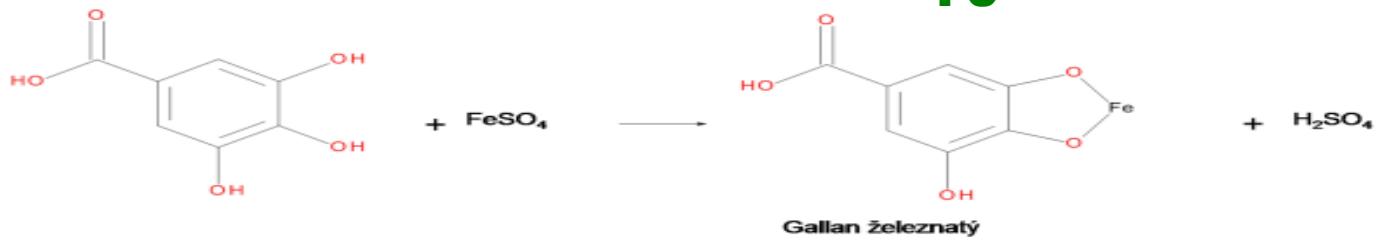
- TANIN > tříslovina
- ZELENÁ SKALICE
- ARABSKÁ GUMA > rostlinná guma
- VODA

Duběnkový inkoust 4

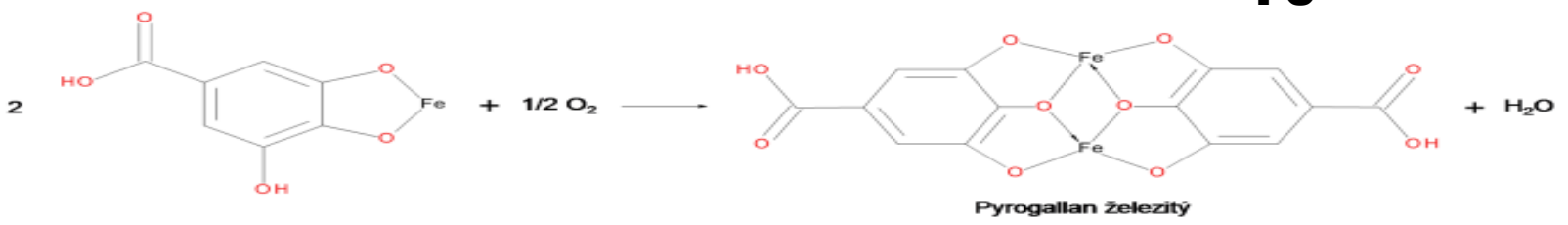

Kyselina GALLOTANINOVÁ

Fe⁺²

Fe⁺³

Duběnkový inkoust 5

- Reakce změny oxidačního stupně železa a tím černé barvy
- Příčiny blednutí inkoustu a reakce iontu železa při této změně je **REDUKCE** Fe^{+3}
- Obnovování duběnkového inkoustu je **OXIDACE** Fe^{+2}
- **TRVANLIVOST** duběnkového inkoustu tkví v reakci s celulózou nebo kolagenem

INKOUST versus TUŠ

- **INKOUST je složen z: .....**
- **TUŠ je složena z: .....**

Taniny & konzervace kovů 1

42

POVRCHOVÉ ÚPRAVY ŽELEZNÝCH KOVŮ

STABILIZACE ZKORODOVANÝCH ŽELEZNÝCH PŘEDMĚTŮ TANINY

Alena Selucká • Michal Mazík

Metodické centrum konzervace – Technické muzeum v Brně

Taniny & konzervace kovů 2 >

duběnkový inkoust

REAKCE TANINŮ S KOROZNÍ VRSTVOU ŽELEZA

Jestliže zjednodušeně uvažujeme korozní produkty železa složené zejména ze dvou hlavních vrstev – relativně kompaktní vnitřní vrstvy magnetitu (Fe_3O_4) a druhé méně přilnavé vnější vrstvy, tvořené převážně lepidokrocitem ($\gamma\text{-FeOOH}$), lze předpokládat, že reakce taninu s ionty železa probíhá převážně v horní vrstvě rzi a spodní část obsahující magnetit zůstává taninem méně ovlivněna. Mechanismus tvorby tanátu železa lze vysvětlit následujícími reakcemi.

Nejprve dochází k vytváření komplexů taninů s ionty Fe^{2+} za vytváření tanátů železnatých, které jsou za přístupu kyslíku následně oxidovány na tanáty železité. Dalším typem reakce, která může probíhat, je přímá reakce taninů s Fe^{3+} za vzniku tanátů železitých. Navíc, vlivem redukční schopnosti taninů, ionty trojmocného železa mohou být redukovány na Fe^{2+} , které jsou komplexovány na tanáty železnaté a dále oxidovány na železité tanáty. Přeměna rzi se posuzuje podle změny barvy z červenohnědé na temně modrou až černou [Kreisllová 2011]. Výsledkem reakce taninů se rzí je tedy vznik nerozpustného produktu – taninu železitého, mající ochrannou protikorozní funkci [Selucká – Mazík 2011].

Taniny & konzervace kovů 3

ZÁVĚR

Konzervace roztoky taninů je prospěšná z hlediska zajištění stability železných předmětů, u nichž nelze odstraňovat z povrchu produkty rzi. Vytvořením pevných komplexů tanátů železitých se zlepšují jejich ochranné hydrofobní vlastnosti. Účinnost stabilizátorů rzi je ovlivněna řadou faktorů. Závisí zejména na charakteru korozních produktů (tloušťka, stáří, složení) a dodržení podmínek správné aplikace. Důležitá je příprava povrchu – odstranění nepřilnavých složek rzi, odmaštění a následná kontrola pH připraveného roztoku taninu. Během nanášení je nutné zajistit dostatečný přísun kyslíku a zamezit rychlému vysychání vrstvy povlaku. Pokud nejsou respektovány tyto požadavky, hrozí nebezpečí, že ve spodních vrstvách rzi zůstává větší podíl nezreagovaného taninu zhoršující celkovou odolnost takto ošetřených předmětů proti další korozi.

Huminové látky 1

Huminové látky jsou přírodní organické látky vznikající rozkladem převážně rostlinných zbytků. Huminové látky jen obtížně podléhají dalšímu rozkladu a jsou ve velkém množství obsažené v půdě, rašelině, uhlí a některých vodách. Podle rozpustnosti se dělí na huminy, huminové kyseliny a fulvonové (též fulvinové) kyseliny.

Huminové kyseliny 2

- Huminové kyseliny jsou nerozpustné ve vodě s pH 2 a nižším, naopak při vyšším pH se rozpouštějí. Typická barva je hnědá až hnědočerná
- Obsahují $-OH$ a $-COOH$ skupiny

1. generace - uhelné humáty: s tím jsem já pracoval!

- Na konci 19. století byly humáty objeveny a od počátku 20. století vyráběny huminové preparáty z přírodní látky zvané leonardit, která je součástí některých uhelných nalezišť. Jde o organickou neprouhelnatělou hmotu. Protože tyto materiály vznikaly dlouhodobě a ležely miliony let v zemi, jsou obvykle vodou rozpustné složky (nízkomolekulární část a huminové soli) vyplavené a naopak huminové kyseliny na sebe za tuto dobu navázaly značné množství těžkých kovů.
- Uhelné humáty se skládají převážně z vysokomolekulárních látek, takže nejsou zcela rozpustné. Obsahují 17-70 % huminových látek.

• **EXTRAKCE Z HNĚDÉHO UHLÍ**

CÍLEM BYLA ADITIVACE LDPE A DOCÍLENÍ BIODEGRADOVATELNÉ FÓLIE